

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het woord is aan de kiezer

Tillie, J.

Citation

Tillie, J. (1995). Boekbespreking van: Het woord is aan de kiezer. *Acta Politica*, 30: 1995(2), 230-233.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3450331>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3450331>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Boekbesprekingen

J.J.M. van Holsteyn, **Het woord is aan de kiezer**, DSWO-Press, Leiden 1994.

In zijn boek *Het woord is aan de kiezer. Een beschouwing over verkiezingen en stemgedrag aan de hand van open vragen* stelt Joop van Holsteyn een intrigerende kwestie aan de orde: in hoeverre kunnen antwoorden op de vraag 'Waarom heeft U op deze partij gestemd?' worden gebruikt voor de analyse van factoren die het stemgedrag van de Nederlandse kiezer bepalen? Deze onderzoeksvraag is intrigerend, omdat zij lijnrecht ingaat tegen de gangbare traditie van kiezersonderzoek, die gebruik maakt van gesloten vragen en de daarbijbehorende (geavanceerde) methoden en technieken. In de laatste, meer kwantitatieve benadering van kiezersonderzoek is Van Holsteyn duidelijk teleurgesteld: 'De kiezersonderzoeker heeft zich wellicht net iets te lang verschant in zijn ivoren toren, omringd door de nieuwste technische snufjes en gebruikmakend van de meest geavanceerde analysetechnieken. Wellicht past hem enige bescheidenheid nu de verklaringsmodellen hem boven het hoofd groeien maar de verklaring van het stemgedrag uit zicht dreigt te verdwijnen' (p. 4). Met andere woorden, meer rekenkracht heeft niet geleid tot meer inzicht en het is dus zaak terug te gaan naar de kiezer zelf: 'Wellicht ook is het verstandig de kiezer te hulp te roepen bij de speurtocht naar een verklaring van het stemgedrag van de Nederlandse kiezer. Het woord is (weer) aan de kiezer' (p. 4).

De Nederlandse kiezer wordt te hulp geroepen met de stemmotivatievraag. Na uitgebreide validerende analyses van deze vraag (waar ik later op zal terugkomen) staan bij het inhoudelijke deel van het boek drie modellen van stemgedrag centraal: het verzuilingsmodel (meer specifiek religie, frequentie van kerkbezoek en sociale klasse), een politiek-inhoudelijk model (links-rechts zelfplaatsing en de standpunten ten opzichte van strijdpunten als abortus, inkomensverschillen, kernwapens en kernenergie) en een korte-termijn model (sympathie voor lijsttrekkers van de grote partijen en het oordeel over het beleid van de afgelopen regeringsperiode). Met behulp van de stemmotivatievraag probeert Van Holsteyn de gordiaanse knoop welk model superieur is in de verklaring van het stemgedrag van de Nederlandse kiezer, door te hakken. De speurtocht eindigt in mineur, want: 'deze kiezer bleek niet in staat het verlossende woord te spreken, sprak althans andere taal dan vanuit meer of minder

gebruikelijke perspectieven op het stemgedrag kon worden verstaan. Weliswaar was de kiezer in staat zo hier en daar duidelijkheid te verschaffen, maar een eindoordeel bleek in de motivering der partijkeuze niet aanwezig' (p. 255). Volgens Van Holsteyn zal er, met behulp van de open vraag, meer gericht moeten worden gezocht naar een alomvattend verklaringsmodel van partijkeuze.

Het staat buiten kijf dat het proefschrift van Van Holsteyn een nauwgezette studie is naar de mogelijkheden van de stemmotivatievraag. De grote waarde van zijn boek ligt in het feit dat veel (voor)oordelen met betrekking tot de open vraag onderzocht worden en dat geprobeerd wordt de stemmotivatievraag een zelfstandige positie in het kiezersonderzoek te geven. Zijn analyses met betrekking tot het Nederlandse partijstelsel zijn grondig en leveren potentieel nieuwe inzichten op (zoals de invloed van macht op het stemgedrag van de Nederlandse kiezer). Dit neemt echter niet weg dat het boek mij op een aantal cruciale punten niet heeft kunnen overtuigen. Het belangrijkste punt heeft betrekking op de al eerder aangestipte validerende analyses. Van Holsteyn wijdt twee hoofdstukken aan de validiteit en betrouwbaarheid van de open vraag. In hoofdstuk twee staat de validiteit centraal. Hier maakt Van Holsteyn gebruik van de zogenaamde *known group technique*. Dat wil zeggen, sommige antwoorden op de stemmotivatievraag moeten iets zeggen over de groep waartoe een kiezer behoort. Bijvoorbeeld, als iemand zegt om religieuze redenen op een bepaalde politieke partij te hebben gestemd, dan mag worden verwacht dat het hier een kiezer betreft die gelovig (en mogelijk een frequent kerkganger) is. Dit resulteert in een analyse waar mensen die 'religie' noemen, relatief meer religieus geacht worden te zijn dan mensen die religie niet noemen. Op deze wijze worden een aantal antwoorden bekeken: 'religie' (gekoppeld aan geloven tot geloofsgenootschap en frequentie kerkbezoek), 'traditie' (gekoppeld aan leeftijd en stemverleden) etc.

Tegen deze methode zijn een aantal bezwaren aan te voeren. Het eerste bezwaar richt zich tegen een zekere dubbelzinnigheid in de validerende analyses. De analyses hebben tot doel na te gaan of antwoorden op de stemmotivatievraag gerelateerd kunnen worden aan *determinanten* van stemgedrag. Dit betekent dat een antwoord als 'religie' moet verwijzen naar een *verband* tussen religie en stemgedrag. Maar als dit zo is, dan onderzoekt Van Holsteyn slechts de helft van het probleem. Als religie er toe doet (en het antwoord 'religie' dus een valide antwoord is, dat wil zeggen, iets zegt over de redenen van stemgedrag) dan verwacht ik inderdaad dat mensen die religie noemen geloviger zijn dan mensen die religie niet noemen (hetgeen Van Holsteyn onderzoekt) *maar ook* dat gelovige mensen 'religie' noemen en niet-gelovige mensen niet. Deze dubbele combinatie bepaalt immers de sterkte van het verband tussen het antwoord 'religie' en stemgedrag. Van Holsteyn onderzoekt steeds maar de helft van dit verband. Wie op basis van de gegevens van Van Holsteyn ook de andere helft bestudeert moet tot de conclusie komen dat de open vraag geen valide antwoorden genereert. Dat wil zeggen, het antwoord 'religie' kan niet worden gerelateerd aan religie als *determinant* van stemgedrag.

Hier valt uiteraard tegen in te brengen dat religie niet voor iedereen belangrijk is en dat het niet noodzakelijk is dat mensen die behoren tot een geloofsgemeenschap ook 'religie' noemen. Maar als dat zo is, dan valt de open vraag überhaupt niet te va-

liden: ieder antwoord is goed, want zelfs kiezers die niet behoren tot een geloofsgemeenschap kunnen immers om religieuze redenen op een partij stemmen. Kort samengevat: of de open vraag is niet valide (de antwoorden kunnen niet geïnterpreteerd worden als determinanten van stemgedrag) of de vraag valt met de methode van Van Holsteyn niet te valideren.

Een tweede bezwaar richt zich tegen de theoretisch gelegde verbanden tussen antwoorden op de open vraag en achtergrondkenmerken van kiezers. Een aantal van deze verbanden zijn op zijn minst discutabel. Het meest duidelijke voorbeeld daarvan is het antwoord 'kernwapens'. Van Holsteyn gaat ervan uit dat iedereen die 'kernwapens' noemt *tegen* kernwapens is. Hij noemt deze vooronderstelling zelf al 'riskant' (p. 75), maar dit lijkt mij nogal zwak uitgedrukt. Want waarom zou het antwoord 'kernwapens' alleen verwijzen naar tegenstanders? Zeker bij een politiek belangrijk *strijdpunt* kan het noemen van dit strijdpunt (kernwapens, abortus) verwijzen naar tegenstanders én voorstanders. Validerende analyses van de open vraag zijn aan de hand van strijdpunten als kernwapens moeilijk uit te voeren, omdat iedere houding ten opzichte van kernwapens kan leiden tot het antwoord 'kernwapens'.

Als laatste bezwaar geldt dat, met het onderzoeken van veronderstelde relaties tussen specifieke antwoorden op de open vraag en achtergrondkenmerken van kiezers de validiteit van een groot aantal *andere* antwoorden niet wordt onderzocht. Dit hoeft geen probleem te zijn als dit slechts een kleine restgroep betreft. Een snelle rekensom leert echter dat in het geval van Van Holsteyn deze groep minimaal 40% van de mensen omvat die een antwoord hebben gegeven op de open vraag. Dat wil zeggen, over minimaal 40% van de respondenten doet Van Holsteyn in zijn validerende analyses geen uitspraak. Andersom gesteld, een maximum van 60% onderzochte respondenten lijkt mij een te smalle basis voor een overtuigend argument.

Nu erkent Van Holsteyn dat volledige en perfecte validiteit van de open vraag niet kan worden aangetoond. Daarom wijdt hij hoofdstuk 3 van zijn studie aan de betrouwbaarheid van de stemmotivatievraag oftewel de mate waarin herhaling van de open vraag onder gelijkblijvende omstandigheden, gelijklopende antwoorden oplevert. Hiervoor gebruikt hij de zogenaamde 'test-hertest' methode. Deze methode komt er op neer dat een bepaalde vraag twee (of meer) keer wordt gesteld aan dezelfde mensen. Onder gelijkblijvende omstandigheden moeten de antwoorden op deze vraag dan hetzelfde zijn. Als de antwoorden (goedeels en grotendeels) overeenstemmen, kan en mag de vraag betrouwbaar worden geacht. Van Holsteyn past de test-hertest methode toe op de stemmotivatievraag in het panel 1981-1982-1986 van het Nationaal Kiezersonderzoek. De drie antwoorden op de vraag worden vergeleken om tot een uitspraak over de betrouwbaarheid te komen. Dat wil zeggen, Van Holsteyn gaat ervan uit dat de antwoorden in deze tijdperiode ongeveer overeen moeten stemmen wil er sprake zijn van een betrouwbare vraag. Hij wijst hierbij overigens wel op een 'gevaarlijk addertje' (p. 83) onder het gras: 'aan de belangrijke voorwaarde van de test-hertest methode dat de vraag (zoveel mogelijk) onder gelijke omstandigheden dient te worden herhaald, zal waarschijnlijk voor een deel der ondervraagden niet (geheel) zijn voldaan' (p. 84). Dit resulteert in de opmerking dat 'de verwachtingen met betrekking tot de resultaten van een test-hertest niet te hoog ge-

spannen mogen zijn. Sterke verbanden tussen antwoorden zijn niet erg waarschijnlijk. Zelfs de afwezigheid van een verband hoeft niet automatisch en onvermijdelijk te leiden tot de conclusie dat de open waarom-vraag onbetrouwbaar is.' (p. 85). Maar dit betekent dat Van Holsteyn de stemmotivatievraag als betrouwbaar beoordeelt, zelfs als die volgens zijn eigen test onbetrouwbaar is. Op een andere manier kan ik het bovenstaande citaat niet interpreteren. Mijns inziens is dus ook de betrouwbaarheid van de open waarom-vraag niet aangetoond.

Moet nu de open vraag maar worden afgeschreven als onderzoeksinstrument in het hedendaagse kiezersonderzoek? Nee, denk ik. Met name waar het gaat naar het zoeken van nieuwe variabelen die stemgedrag zouden kunnen verklaren kan de open vraag een belangrijke rol vervullen. Dit is mijns inziens ook het interessantste resultaat van Van Holsteyns boek, maar wellicht een bescheidener resultaat dan Van Holsteyn zou willen.

Jean Tillie

Robert H. Cox, **The Development of the Dutch Welfare State. From Workers' Insurance to Universal Entitlement**, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh/ London, 1993.

The comparative literature on the development of the welfare state has frequently stumbled upon the Dutch case as an annoying deviation from theoretical expectations. Within the framework of the so-called social democratic model, for instance, the Dutch welfare state instantaneously acquired the reputation of being 'paradigmatically exceptional'. One of the central hypotheses of the social democratic model was that the stronger the labour movement and the more powerful social democratic control over social policy, the more developed a welfare state tended to be. Such social and political conditions, however, were absent in the Netherlands, yet the Dutch supported one of the world's most extensive and generous welfare states.

Robert Cox's book is an attempt to solve the Dutch puzzle by offering a political-institutionalist analysis of the evolution of this nation's welfare state. Cox neither proposes a new theory nor does he present merely a case history. He rather offers a comparative account of the history of welfare policy in the Netherlands. If one simply looks somewhat closer at the Dutch experience, if one eliminates some of the indefensible assumptions of the social democratic model, and if one does make allowance for some contextually specific factors, the Dutch case can be explained without having to abandon various theories altogether. The major strength of this study is that it does not treat the Dutch welfare state as an anomaly, but tries to integrate it into existing theory. Its major weakness, however, concerns its neglect of virtually the entire body of welfare state literature published roughly since 1986. As a result of this, the theoretical integration of the Dutch case into mainstream theory is only partially successful.